

De laatste eer

Opvattingen van veteranen over hun uitvaart

Jos Groen
Martin Elands

April 2013
Veteraneninstituut, Doorn

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Veteraneninstituut.

Het Veteraneninstituut (Vi) voert namens het Ministerie van Defensie een belangrijk deel van het Nederlandse veteranenbeleid uit en bevordert de maatschappelijke waardering en het welbevinden van Nederlandse veteranen en hun thuisfront.

Inhoudsopgave

Inleiding	5
1. Opzet	7
1.1 Vragenlijst en methode	7
1.2 Steekproef	8
1.3 Respons en verwerking	8
2. Resultaten	11
2.1 Kenmerken van de respondenten	11
2.2 Veteranenstatus en veteranenbeleid	13
2.3 Uitvaart en veteranenbegraafplaats	16
2.4 Open vragen	22
3. Beschouwingen en conclusies	25
3.1 Inleiding	25
3.2 Beschouwingen	25
3.3 Belangrijkste conclusies	26
3.4 Afsluitend	28
Bijlage 1 Vragenlijst	29
Bijlage 2 Kruistabellen	33

Inleiding

Wanneer mensen overlijden, is er rond of tijdens het afscheid aandacht voor de verdiensten die zij tijdens hun leven hebben gehad en wordt daarvoor waardering uitgesproken. Dat is bij veteranen niet anders. Wanneer een veteraan overlijdt aan wie in het verleden een Militaire Willems-Orde is toegekend, wordt hem of haar in de media vaak postuum uitgebreid eerbewezen. Wanneer minder beroemde veteranen overlijden, is de publieke aandacht veel kleiner. Gelukkig zijn er diverse mogelijkheden om ook hun bijzondere verdiensten voor het vaderland tijdens de uitvaart te benadrukken. Dat gebeurt al in overlijdensadvertenties, in voordrachten tijdens het afscheid of zelfs via ceremoniële handelingen tijdens de uitvaart.

Het benadrukken van de militaire verdiensten tijdens of door middel van de uitvaart kan nog een stap verder gaan. Sommige veteranen kiezen al voor een speciale veteranenuitvaart of laten na de crematie hun as verstrooien op een speciale plaats voor veteranen. Het Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg (vfonds) en het Veteranen Platform (VP) hebben in de loop der jaren signalen ontvangen dat er binnen de veteranenpopulatie mogelijk behoefte bestaat aan een speciale veteranenbegrafplaats, tot op zeker hoogte vergelijkbaar met de militaire erevelden voor gesneuvelde militairen. Het vfonds en het VP staan hier in beginsel positief tegenover. Zij hebben daarom het Veteraneninstituut (Vi) gevraagd te onderzoeken hoe Nederlandse veteranen tegenover dit idee staan en – mocht het idee tot realisatie komen – welk deel van de veteranen dan overweegt, of de (nadrukkelijke) wens heeft, daar een laatste rustplaats te vinden.

Het Vi peilt als uitvoerder van het veteranenbeleid voortdurend wensen, behoeften en opvattingen van veteranen. Daarom heeft het Vi graag aan het verzoek van het vfonds en het VP voldaan en onder veteranen een vragenlijstonderzoek uitgevoerd naar behoeften en opvattingen van veteranen in relatie tot hun uitvaart. In deze eindrapportage worden de resultaten van het onderzoek beschreven.

Hoofdstuk 1: Opzet

1.1 Vragenlijst en methode

Zoals al in de inleiding werd gesteld, staat in dit onderzoek de vraag centraal hoe Nederlandse veteranen tegenover het idee van een veteranenbegraafplaats staan, in welke mate zij overwegen of van plan zijn - in geval van realisatie - van een dergelijke voorziening gebruik te maken en welke factoren hierop mede van invloed zijn. In algemenere zin dient dit onderzoek duidelijk te maken in hoeverre veteranen het van belang achten dat tijdens hun uitvaart aandacht aan hun militaire verleden (veteranenstatus) wordt geschonken.

De gegevens die bijdragen aan het beantwoorden van deze vragen zijn eind 2012 verzameld met behulp van een korte schriftelijke/digitale enquête, mede met het oog op de wens van de opdrachtgevers om in maart 2013 over de resultaten te kunnen beschikken. Interviews of een telefonische enquête op vergelijkbare schaal is beduidend tijdrovender, terwijl een vragenlijst tevens anoniem kan worden ingevuld, wat de respons en daarmee de representativiteit kan verhogen. Het verwerken en analyseren van de vragenlijstgegevens kost – met uitzondering van de antwoorden op open vragen - ook relatief weinig tijd.

De vragenlijst bestaat uit 23 vragen. In de eerste zes vragen worden enkele persoonsgegevens en gegevens over de militaire loopbaan uitgevraagd. Hierdoor kunnen onder meer de meningen van veteranen in verschillende leeftijdsklassen met elkaar worden vergeleken. De vragen 7 t/m 12 gaan over opvattingen over de veteranenstatus en het veteranenbeleid. De vragen 13 t/m 23 zijn gericht op het hoofdthema van dit onderzoek: het bevragen van de visie van de respondent op het plan voor een veteranenbegraafplaats en op het schenken van aandacht aan militaire ervaringen of de veteranenstatus tijdens de eigen uitvaart. De vragen 19 en 23 zijn beide open vragen, waardoor de deelnemers aan dit onderzoek een eerder gegeven antwoord op een gesloten vraag nader kunnen toelichten.

De enquêteformulieren zijn per post verzonden, samen met een aanbiedingsbrief en een retour envelop met antwoordnummer en poststempel. Hierdoor was bij verzending geen postzegel nodig. Tevens is samen met onderzoeksbureau Acquest de mogelijkheid gecreëerd de vragenlijst op digitale wijze in te vullen. Deze versie kon via een in de brief vermelde link en wachtwoord worden benaderd. De bruikbare en volledig ingevulde retour gezonden formulieren zijn vervolgens verwerkt. De hieruit voorkomende informatie is geanalyseerd en

wordt in de voorliggende rapportage weergegeven. De vragenlijst is bij deze rapportage toegevoegd als bijlage.

1.2 Steekproef

De enquêteformulieren zijn op vrijdag 23 november aan 400 veteranen toegezonden met het verzoek uiterlijk 12 december te reageren. Deze veteranen maken deel uit van het veteranenpasbestand. Dit bestand bevat ongeveer tweederde van alle postactieve Nederlandse veteranen. De veteranenpashouders hechten in het algemeen waarde aan hun veteranenstatus en voelen zich naar verwachting ook betrokken bij onderwerpen die hieraan gerelateerd zijn. Deze groep is daarmee een geschikte onderzoekspopulatie voor juist dit onderzoek.

Deze beperkte omvang van de onderzoeksgroep is een bewuste keuze. Het doel van het onderzoek is vooral om op korte termijn een eerste indicatie te krijgen van de visie van veteranen op het idee van het realiseren van een veteranenbegraafplaats. Uitgaande van een verwachte respons van ongeveer 50% en een onderverdeling in twee leeftijdsgroepen voldoet een onderzoeksgroep van 400 personen daarvoor, terwijl het de mogelijkheid biedt van een snelle rapportage.

Voor de steekproef is gekozen voor veteranenpashouders die geboren zijn in de periode van 1 januari 1935 tot en met 31 december 1958 (leeftijd 53-77 jaar op het moment van onderzoek) waaruit willekeurig 150 veteranen jonger dan 65 en 250 veteranen van 65 jaar of ouder zijn gekozen. Deze leeftijdscategorieën bevatten in het veteranenpasbestand respectievelijk ongeveer 6.000 en 10.000 personen. De verwachting is dat veel van de hiertoe behorende veteranen al hebben nagedacht over hun uitvaart, maar nog vrij zijn in keuzes daaromtrent. Veteranen die (veel) ouder zijn dan 78 jaar, zijn bewust niet benaderd, omdat de vragenlijst voor hen mogelijk te confronterend zou kunnen zijn en omdat een (groter) deel van hen de eigen uitvaart waarschijnlijk al op hoofdlijnen heeft vastgelegd. Gezien de relatief korte reactietijd zijn veteranenpashouders die in het buitenland wonen niet in de steekproef meegenomen.

1.3 Respons en verwerking

Er is een digitale versie van de schriftelijk verstuurd vragenlijst gecreëerd om de respons van het onderzoek positief te beïnvloeden. In Nederland beschikt 94% van de huishoudens immers over een internetaansluiting. De idee achter de digitale versie was dat mogelijk veel veteranen deze optie zouden prefereren boven het invullen en versturen van een schriftelijke vragenlijst, aangezien dit mogelijk als omslachtiger zou worden beschouwd. Het Veteraneninstituut heeft

het bedrijf Acquest verzocht de digitale versie te ontwikkelen en deze via een webpagina beschikbaar te stellen. De link naar de webpagina is in de aanbiedingsbrief van het onderzoek aan de deelnemende veteranen beschikbaar gesteld.

De digitale respons bleek niet populair en bleef ver achter ten opzichte van de per gewone post geretourneerde vragenlijsten. Slechts acht procent van de respons is digitaal aangeleverd. Vier veteranen zochten contact met het Veteraneninstituut omdat zij de vragenlijst digitaal wilden invullen, maar de opgegeven link niet konden benaderen. Dit had in het ene geval te maken met een firewall die de toegang tot de webpagina blokkeerde en in een ander geval bijvoorbeeld met een typefout. Mogelijk hebben dit soort ervaringen de digitale deelname negatief beïnvloed en sommige respondenten doen besluiten de vragenlijst dan maar niet of schriftelijk in te vullen.

De per post ontvangen (bruikbare) enquêteformulieren zijn per stuk met de hand in het online vragenlijstbestand ingevoerd. In totaal zijn 248 schriftelijke enquêtes ontvangen en 21 vragenlijsten digitaal beantwoord. Vier schriftelijke ingevulde enquêtes waren niet volledig ingevuld en zijn daarom buiten het onderzoek gelaten. Er waren derhalve 265 vragenlijsten bruikbaar voor de analyse, hetgeen voor dit onderzoek tot een respons van 66% leidt.

De ingevulde antwoorden zijn deels met behulp van SPSS geanalyseerd. Er is begonnen met rechte tellingen en frequenties. Door middel van kruistabellen is een vergelijking tussen subgroepen verkregen, terwijl verschillen tussen subgroepen door middel van een tweezijdige Chi-kwadraat-toets zijn getoetst. Hiermee kan worden gemeten of er een (significant) verschil van mening is tussen bepaalde subgroepen. Wanneer er een significante waarde uit de toets komt, dat wil in dit onderzoek zeggen een resultaat waarbij de alpha-waarde kleiner is dan 0.05, is deze in het rapport vermeld. De kwalitatieve antwoorden die als toelichting bij vraag 18 en bij vraag 23 zijn gegeven, zijn door de onderzoeker gelabeld en geanalyseerd. De resultaten hiervan zijn in een aparte paragraaf beschreven.

Hoofdstuk 2: Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek beschreven. De eerste paragraaf begint met een kort overzicht van kenmerken van de groep respondenten (antwoorden op de algemene vragen 1 t/m 6). Door het bevragen van algemene gegevens, zoals de leeftijd of de missieperiode, kunnen later relaties worden onderzocht met antwoorden op andere vragen. Vervolgens worden in paragraaf 3.2 de visies op de veteranenstatus en de mening over (onderdelen van) het veteranenbeleid (vraag 7 t/m/ 12) gepresenteerd. Daarna volgen in paragraaf 3.3 de resultaten die betrekking hebben op de vragen rond de uitvaart en de veteranenbegraafplaats (vraag 13 t/m 23). Na de presentatie van deze resultaten zal een aantal significante relaties worden behandeld. Afsluitend worden de antwoorden op de beide open vragen, vraag 19 en 23 op hoofdlijnen besproken.

2.1 Kenmerken van de respondenten

Leeftijd

De onderzoekspopulatie is in twee groepen opgesplitst. De eerste groep, jonger dan 65 jaar bevat veteranen van wie de leeftijd tussen de 53 en 65 jaar ligt (circa 6.000 pashouders). De tweede groep, 65 jaar en ouder, bevat veteranen van 65 t/m 77 jaar (circa 10.000 pashouders). Na een willekeurige trekking binnen die leeftijdsgroepen vanuit het veteranenpasbestand bestond de onderzoekspopulatie uit ongeveer 150 personen die in de jongste categorie vielen en 250 in de oudste categorie (een verdeling van 37,5% en 62,5% van de steekproef, conform de verdeling in het pasbestand). De respons per leeftijdsgroep bedroeg 70% (65 jaar en ouder) en 59% (jonger dan 65 jaar). Hierdoor bestond de groep respondenten voor 34% uit de jongste leeftijdscategorie en voor 66% uit de oudste leeftijdscategorie, zoals in onderstaande tabel te zien is.

Tabel 1: Leeftijd.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Jonger dan 65 jaar	89	34%
65 jaar of ouder	176	66%

Er is van één vrouwelijke deelnemer een ingevulde vragenlijst ontvangen, waardoor geen separate analyses kunnen worden gedaan op basis van de verschillende sexes.

Burgerlijke staat

Van het responsbestand zijn 226 veteranen gehuwd (85%). 10 veteranen zijn weduwnaar (4%), 14 zijn samenwonend (5%) en 15 veteranen (6%) geven aan alleenstaand te zijn. 92% van de populatie heeft kinderen, van wie 79% meer dan één.

Tabel 2: Burgerlijke staat

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Getrouwd	226	85%
Weduwnaar/weduwe	10	4%
Samenwonend	14	5%
Alleenstaand	15	6%

Missieperiode

De vragenlijst gaf bij vraag zes de mogelijkheid om uit vier uitzendperiodes te kiezen, waarbij meerdere antwoorden mogelijk waren. De eerste mogelijkheid, voor 1963, betreft voor deze onderzoeksgroep over het algemeen de veteranen die op Nieuw-Guinea hebben gediend. Bij de tweede periode, 1963 – 1989, ligt het zwaartepunt bij de vredesmissie in Zuid-Libanon (UNIFIL). Voor de derde periode, 1990 – 1999, zijn de missies in Bosnië en Cambodja bepalend en bij de vierde periode, na 1999, ligt het zwaartepunt bij de inzet in Irak en Afghanistan. De uitzendperiode van voor 1963 is het grootst vertegenwoordigd met 53% (N = 140), gevolgd door de uitzendperiode 1990 – 1999 met 29%. De beide andere periodes, 1963 -1989 en de periode na 1999 hebben eenzelfde percentage vanuit het responsbestand, namelijk 18%.

Tabel 3: Missieperiode

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Vóór 1963	140	53%
1963-1989	48	18%
1990-1999	77	29%
Na 1999	47	18%

Duur militaire loopbaan

Voor de duur van de militaire loopbaan is uit een viertal categorieën gekozen. De eerste categorie, korter dan 2 jaar, betreft vooral de groep oud-dienstplichtigen. De beide volgende categorieën, van 2–5 jaar en 6–10 jaar, betreft vooral de categorie veteranen die als militair met een contract

voor bepaalde tijd hebben gediend. De laatste categorie, met een loopbaan langer dan 10 jaar, zijn vooral de oud-beroepsmilitairen (onbepaalde tijd). Voor wat betreft de duur van de militaire loopbaan is er - net als bij de missieperiode - sprake van een scheve verdeling binnen de groep respondenten. Het grootste deel van hen is langer dan 10 jaar in dienst geweest als militair: 51% (N = 134). Daarna volgen de categorieën korter dan 2 jaar met 29% (N = 78), van 6-10 jaar met 12% (N = 32) en als laatste 2-5 jaar met 8% (N = 21).

Tabel 4: Duur militaire loopbaan

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Korter dan 2 jaar	78	29%
2-5 jaar	21	8%
6-10 jaar	32	12%
Langer dan 10 jaar	134	51%

2.2 Veteranenstatus en veteranenbeleid

In deze paragraaf worden de resultaten weergegeven die betrekking hebben op de terugblik op de missie, de veteranenstatus en het veteranenbeleid.

Terugblik uitzending

De manier waarop de respondenten terugkijken op hun uitzending(en) is overwegend positief. Maar liefst 80% (N = 212) kijkt hier (zeer) positief op terug. Van de respondenten antwoordt 22% (N = 57) 'zeer positief' op deze vraag en 58% (N = 155) 'positief'. Er kijkt slechts een zeer kleine minderheid van 3% (zeer) negatief terug op de missie(s).

Tabel 5: Terugblik op de uitzending

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer positief	57	22%
Positief	155	58%
Neutraal	45	17%
Negatief	7	3%
Zeer negatief	1	0%

Veteranenstatus

De mate waarin de veteranen waarde toekennen aan hun veteranenstatus varieert. Weliswaar hecht 45 % (N = 119) veel waarde en 10% (N = 26) zeer veel waarde aan deze status, maar dat

betekent dat een respectabele 45% (N=120) hun veteranenstatus als minder belangrijk beschouwen. De meeste van hen (N = 90) hebben een neutrale visie, aangezien zij kozen voor het antwoord 'niet veel/niet weinig waarde'. 7 respondenten (3%) hechten geen waarde aan deze status en 23 veteranen (9%) hechten weinig waarde aan de veteranenstatus.

Tabel 6: Waarde veteranenstatus

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer veel waarde	26	10%
Veel waarde	119	45%
Niet veel/niet weinig waarde	90	34%
Weinig waarde	23	9%
Geen waarde	7	3%

Lidmaatschap veteranenverenigingen

Van de respondenten is 41% (N = 108) lid van een veteranenvereniging, 59% (N = 157) heeft geen binding met een veteranenvereniging.

Tabel 7: Lidmaatschap veteranenvereniging

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Ja	108	41%
Neen	157	59%

Herdenkingen, reünies of veteranendagen

Er is veel belangstelling voor activiteiten als een herdenking, een reünie of een veteranendag. Hieraan neemt 32% van de respondenten (N = 85) regelmatig en 42% (N =110) soms deel. Iets meer dan een kwart van de respondenten (26%) gaat nooit naar dergelijke veteranenactiviteiten.

Tabel 8: Deelname herdenkingen, reünies of veteranendagen

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Ja, regelmatig	85	32%
Ja, soms	110	42%
Nee, nooit	70	26%

Nederlandse veteranenbeleid

Er wordt duidelijk veel gewicht aan het Nederlandse veteranenbeleid toegekend. Een grote meerderheid van 83% vindt dit beleid (zeer) belangrijk. 'Zeer belangrijk' werd door 27% (N = 71) gekozen en 'belangrijk' door 56% (N = 149). Slechts 9 veteranen (3%) achten het Nederlandse veteranenbeleid onbelangrijk en geen enkele veteraan kiest voor 'zeer onbelangrijk'. Daar waar een aanzienlijk deel van de populatie (46%) weliswaar neutraal, tot weinig of geen waarde aan de veteranenstatus hecht, kiest bij deze vraag een veel kleiner deel (17%) voor een vergelijkbare antwoordcategorie.

Tabel 9: Nederlands veteranenbeleid

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer belangrijk	71	27%
Belangrijk	149	56%
Neutraal	36	14%
Onbelangrijk	9	3%
Zeer onbelangrijk	0	0%

Rol van de overheid

Het uitdragen van waardering door de overheid wordt door een grote groep veteranen van (groot) belang geacht. Een overgrote meerderheid van 86% (N = 227) vindt dit (zeer) belangrijk, tegenover slechts 3% (N = 6) die stelt dit (zeer) onbelangrijk te vinden.

Tabel 10: Uitdragen waardering door Nederlandse overheid

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer belangrijk	110	42%
Belangrijk	117	44%
Neutraal	32	12%
Onbelangrijk	4	2%
Zeer onbelangrijk	2	1%

Significante relaties

De waarde die veteranen aan hun veteranenstatus hechten, bleek tot een aantal significante relaties met andere kenmerken te leiden. Veteranen die (zeer) veel waarde hechten aan hun veteranenstatus zijn vaker lid van een veteranenvereniging dan veteranen die weinig of geen waarde hechten aan hun veteranenstatus. Zij bezoeken tevens vaker een herdenking, reünie of

veteranendag en vinden vaker het Nederlandse veteranenbeleid en het uitdragen van waardering voor hun status door de overheid (zeer) belangrijk.

Uit de analyse bleek er tevens een significant verband te zijn tussen de leeftijd van de veteraan en het lidmaatschap van een veteranenvereniging: veteranen ouder dan 65 jaar zijn vaker lid van een veteranenvereniging dan veteranen jonger dan 65 jaar. Deze eerste groep bezoekt ook vaker een herdenking, een reünie of een veteranendag, evenals veteranen die lid zijn van een veteranenvereniging. Veteranen die lid zijn van een vereniging vinden het Nederlandse veteranenbeleid ook vaker (zeer) belangrijk dan veteranen die hiervan geen lid zijn.

2.3 Uitvaart en veteranenbegraafplaats

In dit deel van het rapport zullen de resultaten rondom het hoofdthema uit het onderzoek worden besproken. Eerst wordt aandacht besteed aan de handleiding veteranenuitvaart waaraan in 2012 door het Vi in samenwerking met onder meer het VP is gewerkt. Daarna zullen de resultaten rondom het thema uitvaart en de veteranenbegraafplaats worden belicht, waarbij niet alleen de opvattingen van veteranen over dit laatste idee aandacht krijgen, maar ook de belangstelling om in de nabije toekomst van deze mogelijkheid gebruik te maken.

Handleiding veteranenuitvaart

Een groot deel van de populatie, 39% (N = 104), heeft neutraal geantwoord op de vraag of zij het belangrijk vinden dat er een 'handleiding veteranenuitvaart' beschikbaar is voor veteranen en nabestaanden. Vijf veteranen (2%) vinden dit zeer onbelangrijk en 31 veteranen (12%) onbelangrijk. Daar staat 47% tegenover die deze handleiding (zeer) belangrijk vindt: 36% (N = 95) kiest hierbij voor belangrijk en 11% (N = 30) voor zeer belangrijk.

Tabel 11: Handleiding veteranenuitvaart

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer belangrijk	30	11%
Belangrijk	95	36%
Neutraal	104	39%
Onbelangrijk	31	12%
Zeer onbelangrijk	5	2%

Een aanzienlijk deel van de populatie, 43% (N = 115), heeft een neutrale houding ten opzichte van de aandacht voor de veteranenstatus bij de eigen uitvaart. Daarnaast vindt 36% het (zeer) onbelangrijk dat er bij de uitvaart aandacht is voor de veteranenstatus; 26% (N = 70) heeft voor onbelangrijk en 10% (N = 26) voor zeer onbelangrijk gekozen. Minder dan een kwart vindt dit (zeer) belangrijk: 17% (N = 44) antwoord belangrijk en 4% (N = 10) zeer belangrijk.

Tabel 12: Aandacht veteranenstatus bij uitvaart

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer belangrijk	10	4%
Belangrijk	44	17%
Neutraal	115	43%
Onbelangrijk	70	26%
Zeer onbelangrijk	26	10%

54% (N=143) van de respondenten heeft nog niets ondernomen om het militaire verleden een plek te geven in de uitvaartplechtigheid. Één veteraan heeft zijn plannen in een testament of codicil laten vastleggen en 5% (N = 13) heeft bij familie, vrienden of andere veteranen kenbaar gemaakt hoe het militair verleden tijdens de uitvaart een plek moet krijgen. Een groot van de populatie, 38% (N = 100), zal tijdens de uitvaartceremonie geen aandacht schenken aan het militair verleden, omdat zij er geen waarde aan hechten.

Tabel 13: Aandacht militair verleden tijdens uitvaart

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Ja, ik heb dat al aan familie, vrienden of andere veteranen kenbaar gemaakt	13	5%
Ja, ik heb dat in mijn testament of codicil vast laten leggen	1	0%
Nee, nog niet	143	54%
Nee, want ik hecht er immers geen waarde aan	100	38%
Anders, namelijk	8	3%

Houding tegenover idee veteranenbegraafplaats

Van de onderzoekspopulatie staat 37% (zeer) positief tegenover het idee om een veteranenbegraafplaats te realiseren. 5% (N = 14) antwoordt 'zeer positief' en 32% (N = 86) 'positief'. Van de 265 veteranen die de vragenlijst hebben ingevuld, reageerden dus 100

respondenten positief. Een aanzienlijk kleiner deel (14%, N = 37) heeft '(zeer) negatief' geantwoord, van wie 3% (n = 9) voor 'zeer negatief' koos. De grootste groep veteranen koos voor een neutraal antwoord (48%, N = 128).

Tabel 14: Houding t.o.v. Nederlandse veteranenbegraafplaats

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer positief	14	5%
Positief	86	32%
Neutraal	128	48%
Negatief	28	11%
Zeer negatief	9	3%

Locatie veteranenbegraafplaats

Een soortgelijke verhouding zien we terug bij de antwoorden op vraag wat hun houding is tegenover het idee om deze begraafplaats naast het Ereveld in Loenen te realiseren. Van de veteranen antwoord 36% (N = 95) '(zeer) positief', van wie 31% (N = 82) 'positief' koos. Voor de antwoordcategorieën '(zeer) negatief' heeft 13% (N = 35) gekozen, van wie 10% (N = 26) 'negatief' antwoordt. De neutrale groep bestaat hier uit 51% (N = 135) van de respondenten.

Tabel 15: Houding t.o.v. locatie naast Ereveld Loenen

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer positief	13	5%
Positief	82	31%
Neutraal	135	51%
Negatief	26	10%
Zeer negatief	9	3%

Belangstelling voor veteranenbegraafplaats

Van de 265 respondenten zouden dertien personen (5%) zeker een laatste rustplaats op de veteranenbegraafplaats willen krijgen, zij het middels een begrafenisis of door verstrooiing. Een beduidend grote groep veteranen, 26% (N = 68), overweegt dit. Een grote meerderheid van 184 veteranen (N = 69%) kiest voor een rustplaats elders. In paragraaf 2.4 worden deze keuzes op basis van de schriftelijke toelichting bij deze vraag nader omschreven. Eerst worden echter

mogelijke drempels in de eventuele keuze voor een laatste rustplaats op de veteranenbegraafplaats behandeld.

Tabel 16: Indien op korte termijn gerealiseerd,

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
zou ik daar zeker een laatste rustplaats willen krijgen	13	5%
zou ik overwegen daar een laatste rustplaats te willen krijgen	68	26%
zou ik daar zeker niet een laatste rustplaats willen krijgen	184	69%

Randvoorwaarden veteranenbegraafplaats

De benaderde veteranen is gevraagd of zij de locatie van de begraafplaats belangrijk vinden: dient deze relatief dicht bij de woonplaats te liggen (0 – 50 km)? Tevens is gevraagd of zij het belangrijk vinden dat hun partner te zijner tijd eveneens bij hem of haar bijgezet c.q. verstrooid kan worden en wat men vindt van de optie om na verloop van een aantal jaren herbegraven te worden op de veteranenbegraafplaats.

Ook bij deze vragen is het aantal neutrale antwoorden opvallend hoog. De percentages ten aanzien van de mogelijke afstand tot de woonplaats en de optie om op de veteranenbegraafplaats te worden herbegraven liggen dichtbij elkaar en zijn respectievelijk 43% (N = 113) en 47% (N = 125). Het percentage neutrale antwoorden bij de vraag of de partner ook een plek zou moeten kunnen krijgen op deze veteranenbegraafplaats ligt iets lager, te weten 35% (N = 94).

Van de bevroegde veteranen vinden er 110 de afstand tot de woonplaats (zeer) onbelangrijk, bijna net zoveel als de even groot is als het aantal respondenten dat 'neutraal' antwoordt. Van diegenen die een uitgesproken keuze hebben gemaakt, heeft het grootste deel de optie onbelangrijk (28%, N = 73) gekozen; 14% (N = 37) vindt de afstand zelfs zeer onbelangrijk. Een kleinere groep van 42 veteranen (15%) vindt de afstand van de veteranenbegraafplaats tot de woonplaats (zeer) belangrijk, te weten 6% (N = 17) 'zeer belangrijk' en 9% (N = 25) 'belangrijk'.

Tabel 17: Belang afstand veteranenbegraafplaats - woonplaats

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer belangrijk	17	6%
Belangrijk	25	9%
Neutraal	113	43%
Onbelangrijk	73	28%
Zeer onbelangrijk	37	14%

Een kleine meerderheid vindt het (zeer) onbelangrijk of de partner samen met de veteraan eveneens een plek kan krijgen op deze begraafplaats. 20% (N = 52) vindt dit 'zeer onbelangrijk' en 31% (N = 83) vindt dit 'onbelangrijk'. In totaal vinden 135 van de 265 veteranen dit (zeer) onbelangrijk tegenover 36 (zeer) belangrijk. Bij deze laatste categorie bedraagt de verdeling 5% (N = 14) 'zeer belangrijk' en 8% (N = 22) 'belangrijk'.

Tabel 18: Belang plek voor partner op veteranenbegraafplaats

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer belangrijk	14	5%
Belangrijk	22	8%
Neutraal	94	35%
Onbelangrijk	83	31%
Zeer onbelangrijk	52	20%

Vanuit deze groep respondenten wordt er relatief veel belang gehecht aan een optie van een herbegrafenis. Het betreft 63 personen, van wie 3% (N = 8) dit 'heel belangrijk' vindt en 21% (N = 55) 'belangrijk'. Het deel dat dit '(zeer) onbelangrijk' vindt is iets groter, namelijk 29% (N = 77) van wie 13% (N = 35) dit 'zeer onbelangrijk' vindt en 16% (N = 42) 'onbelangrijk'.

Tabel 19: Belang mogelijkheid herbegrafenis

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer belangrijk	8	3%
Belangrijk	55	21%
Neutraal	125	47%
Onbelangrijk	42	16%
Zeer onbelangrijk	35	13%

Extra analyse rondom de randvoorwaarden

Aangezien een grote groep van 68 respondenten bij vraag 18 heeft geantwoord dat zij overweegt om voor een laatste rustplaats gebruik te maken van een veteranenbegraafplaats, mocht deze worden gerealiseerd, is het interessant om te onderzoeken welke overwegingen hierbij mogelijk een rol spelen. Om hierin meer inzicht te krijgen, is een kruistabel gemaakt van vraag 18 met de vragen 20, 21 en 22 (zie bijlage 2).

De afstand tot de woonplaats is voor 40% (N = 27) van deze groep 'twijfelaars' (N = 68) (zeer) belangrijk en voor 27% (N = 18) 'belangrijk'. Voor 13% (N = 9) is de afstand tussen de veteranenbegraafplaats en de eigen woonplaats 'onbelangrijk'. Geen enkele respondent van deze groep vindt dit zeer onbelangrijk (zie rode cijfers in de tabel van bijlage 2).

De mate waarin er belang wordt gehecht aan de mogelijkheid dat de partner mede een plek krijgt op de veteranenbegraafplaats, is bijna net zo groot als het belang dat wordt gehecht aan de afstand tot de veteranenbegraafplaats. In dit geval vindt 35% (N = 24) van de 'overwegers' (N = 68) dit '(zeer) belangrijk', van wie 22% (N = 15) dit 'belangrijk' vindt. Voor wederom 13% (N = 9) is dit 'onbelangrijk' en ook dit keer vindt geen enkele respondent van deze groep dit 'zeer onbelangrijk' (zie rode cijfers in de tweede tabel van bijlage 2).

Bij de antwoorden van de groep van 68 'overwegers' op vraag 22, waarin wordt bevraagd hoe belangrijk de veteraan de mogelijkheid van een herbegrafenis vindt, is een afwijkend patroon zichtbaar. Weliswaar blijft het percentage dat dit '(heel) belangrijk' vindt met 41% (N = 28) vrij stabiel, de groep die dit 'belangrijk' vindt is met 38% (N = 26) veel groter dan de groep die 'zeer belangrijk' vindt, te weten 3% (N = 2). Van deze groep van 68 respondenten vindt 7% (N = 5) dit '(zeer) onbelangrijk' (zie rode cijfers in de derde tabel van bijlage 2).

Significante relaties

Er is een significante relatie tussen de waarde die de veteraan aan zijn veteranenstatus toekent en het belang dat hij toekent aan de 'handleiding veteranenuitvaart'. De veteraan die (zeer) veel waarde hecht aan zijn veteranenstatus, vindt het vaker (zeer) belangrijk dat er een handleiding komt voor een veteranenuitvaart. Veteranen die na 1963 zijn uitgezonden, vinden het belangrijker dat er een handleiding komt voor een veteranenuitvaart dan veteranen die voor 1963 zijn uitgezonden.

Via SPSS zijn ook andere significante relaties gevonden. Veteranen die na 1963 zijn uitgezonden, vinden het belangrijker dat er bij hun uitvaart aandacht wordt besteed aan hun veteranenstatus dan veteranen die voor 1963 zijn uitgezonden. Veteranen die veel waarde hechten aan hun veteranenstatus, vinden het vaker zeer belangrijk dat er bij hun eigen uitvaart aandacht is voor hun veteranenstatus. Veteranen die lid zijn van een veteranenvereniging vinden het vaker belangrijk dat er bij hun eigen uitvaart aandacht is voor hun veteranenstatus. Zij hebben dit ook vaker al aan hun familie kenbaar gemaakt.

Uit analyse met behulp van SPSS blijkt ook dat met name de veteranen die zeer veel waarde hechten aan de veteranenstatus positiever staan tegenover het idee van een veteranenbegraafplaats. Van degenen die 'zeer veel waarde' hechten aan hun veteranenstatus (N = 26), zou 65% (N = 17) overwegen om op de veteranenbegraafplaats begraven te worden en 4% (N = 1) van hen zou dit zeker willen. Van hen die 'veel waarde' hechten aan hun veteranenstatus (N = 119) zou 31% dit overwegen, hetgeen neerkomt op 37 veteranen, en 7% (N = 8) zou dit zeker willen. Van de groep neutralen (N = 90) ten aanzien van de veteranenstatus overweegt 15,6% (N = 14) een plek op de veteranenbegraafplaats en 3% (N = 3) van hen wil dit zeker.

De groep veteranen die veel waarde hecht aan de veteranenstatus vindt het vaker belangrijk dat een veteranenbegraafplaats relatief dicht bij hun woonplaats ligt. Ook vinden ze het vaker belangrijk dat het mogelijk is dat veteranen op deze begraafplaats herbegraven kunnen worden, meer dan degenen die weinig/geen waarde hechten aan hun status als veteraan.

2.4 Open vragen

Het onderzoek bood op twee momenten de ruimte om aanvullende opmerkingen te maken of een toelichting te geven. Bij vraag 18 werd de veteranen verzocht om aan te geven of hij/zij gebruik zou willen maken van de veteranenbegraafplaats of dit overweegt. Zij konden dit bij vraag 19 nader toelichten. Vraag 23 gaf de mogelijkheid om in algemene zin suggesties dan wel aanvullende opmerkingen te maken. In deze paragraaf worden deze opmerkingen in hoofdlijnen weergegeven.

Vraag 19: toelichting bij vraag 18 (belangstelling voor veteranenbegraafplaats)

In totaal hebben maar liefst 194 veteranen hier een toelichting gegeven. Er zijn vijf thema's die regelmatig aan de orde zijn gesteld. Het eerste thema heeft te maken met de locatie. In 43

gevallen heeft een veteraan aangegeven dat hij liever in zijn eigen omgeving, dicht bij de familie of de woonplaats waarin de veteraan is opgegroeid, begraven dan wel verstrooid wil worden.

Geboren en getogen in Krimpen aan de IJssel en daar zal ook mijn laatste slaappleaats zijn.

Dit eerste thema is in sommige toelichtingen nauw gerelateerd aan twee andere thema's, te weten de afstand en het feit dat er al afspraken zijn gemaakt over de uitvaart. Wat betreft de afstand hebben 24 veteranen aangegeven dat de reistijd voor de familie te groot of te belastend zou zijn. Hierdoor zouden de nabestaanden slechts incidenteel in staat zijn de begraafplaats te bezoeken. In het tweede geval, de bestaande afspraken, hebben 34 veteranen een schriftelijke toelichting gegeven. In sommige gevallen is er sprake van een familiegraf of heeft iemand al zelf een graf gekocht. Een aantal veteranen geeft aan dat zij reeds een alternatieve locatie hebben gekozen om hun as te laten verstrooien, bijvoorbeeld op zee.

Mijn as wordt uitgestrooid op een speciale plaats in Swalmen die ik samen met mijn vrouw heb uitgezocht. Een veteranenbegraafplaats is natuurlijk geweldig, maar zal vanuit Swalmen moeilijk te bereiken zijn (speciaal voor ouderen). Het doet mij wel goed dat dit initiatief is genomen.

Bij het vierde thema gaat het om wie deze keuze zou moeten maken. Twintig veteranen hebben aangegeven dat zij deze keuze niet zelf zouden moeten maken, maar hun familie. Een aantal veteranen geeft expliciet aan dat zij deze keuze niet aan de nabestaanden wil opleggen, maar dat dit in samenspraak zou moeten gebeuren.

Er zal nog uitgebreid overleg met de andere gezinsleden plaats moeten vinden. Bovendien, ik vind hun mening over mijn rustplaats belangrijker dan de mijne. Ik ben dan immers 'gone'.

Een aantal veteranen heeft aangegeven dat de korte periode als militair slechts een klein deel van hun leven is geweest. Zij voelen daardoor niet de noodzaak om een plek op een veteranenbegraafplaats te krijgen. In zestien gevallen is bij dit vijfde thema een soortgelijke toelichting gegeven.

Na mijn dienstplicht ben ik een eigen leven gaan leiden. Mijn overlijden sluit aan op mijn leven en niet op mijn diensttijd.

In totaal hebben zestien veteranen een positieve toelichting gegeven op het initiatief om een veteranenbegraafplaats te realiseren. Bij zeven veteranen heeft de opmerking een negatieve strekking.

Wij moeten het veteranenbeleid niet overdrijven. Dat mensen die tijdens hun dienstdienst overlijden op het Ereveld in Loenen begraven kunnen worden is prima, maar dit is volstrekt doorgeschooten.

Vraag 23: suggesties en aanvullende opmerkingen

In totaal hebben 85 veteranen van deze mogelijkheid gebruik gemaakt. De vijf thema's die bij de antwoorden op de open vraag 19 zijn genoemd, komen deels terug, zij het in mindere mate.

Thema 1, begraven in de woonomgeving, is één keer genoemd. Thema 2, afstand, is drie keer genoemd. Thema 3, afspraken over de uitvaart, is eveneens één keer genoemd. Thema 4, wie maakt de keuze, is vijfmaal teruggevonden in de open antwoorden en thema 5, de korte periode als militair, is zevenmaal opgemerkt.

De meeste opmerkingen zijn evenwel gericht op het geven van een waardeoordeel over het idee van een veteranenbegraafplaats. In totaal zijn 42 dergelijke opmerkingen geteld, waarvan 31 positief. Bijna driekwart van het gegeven commentaar is dus positief.

Ik wens u heel veel succes bij uw geweldige initiatief.

Hoofdstuk 3: Beschouwingen en conclusies

3.1 Inleiding

Het doel van dit onderzoek is met name geweest de mening van veteranen in kaart te brengen omtrent het idee om in Nederland een veteranenbegraafplaats te realiseren. Daarnaast is echter een aantal andere thema's bevroegd om inzicht te krijgen in de mening rondom uitvaart, veteranenstatus en veteranenbeleid, mede om relaties en dwarsverbanden te kunnen vaststellen. Sommige van deze thema's zijn in andere onderzoeken van het Veteraneninstituut aan veteranen bevroegd, waardoor de uitkomsten van dit onderzoek daarmee vergeleken kunnen worden.

3.2 Beschouwingen

Respons

Het kan bijna niet anders dan deze paragraaf met dit onderwerp te beginnen, gezien de hoge respons van dit onderzoek. Een respons van 30-40% is bij vergelijkbaar wetenschappelijk onderzoek niet ongebruikelijk. Een respons van 66% is daarom uitzonderlijk hoog. Het thema heeft de aangeschreven veteranen ongetwijfeld aangesproken. De hoge respons maakt het in ieder geval beter mogelijk om conclusies te trekken.

Opvallende uitkomsten

Het feit dat 92% van de respondenten kinderen heeft, betekent dat de kans groot is dat zij met hun wensen rond de uitvaart rekening moet houden. Dit is onder meer terug te zien in het grote aandeel dat bij vraag 18 aangeeft geen rustplaats op de veteranenbegraafplaats te verkiezen en de mondelinge toelichtingen hierop bij vraag 19.

Opvallend hoog is de groep respondenten die langer dan 10 jaar bij de krijgsmacht heeft gediend. Iets meer dan 50% behoort tot deze categorie. Je zou verwachten dat deze groep vanwege een grotere binding met de militaire organisatie ook een grotere affiniteit met thema's rondom de veteranenstatus zouden hebben. Uit de SPSS-analyse zijn echter geen significante relaties gebleken. Uit het onderzoek blijkt ook dat een grote groep veteranen niet betrokken is bij veteranenverenigingen, maar wel deelneemt aan georganiseerde activiteiten. Een aanzienlijk deel neemt hieraan regelmatig deel (32%) en een iets groter deel soms (42%).

Het percentage respondentent dat positief terugblijkt op de missie - 80% antwoordt '(zeer) positief' - is hoger dan bij het eerder gehouden onderzoek 'Meaning as a Mission' (Schok, 2009), maar vergelijkbaar met uitkomsten in een vrij recente peiling van het Vi-Veteranenpanel. Bij het onderzoek van Schok werden cijfers gerapporteerd van 52% en 58%¹. Bij het panelonderzoek van maart 2011 antwoordde 80% positief op de met een positieve terugblik samenhangende stelling 'ik ben trots op mijn inzet tijdens de missie'. Het percentage dat een negatief antwoord koos bij dit onderzoek (3%) lag iets lager dan bij het onderzoek van Schok (7%/5%).

Een verschil met uitkomsten van het genoemde panelonderzoek is de waarde die de veteranen hechten aan hun veteranenstatus. In dit onderzoek hecht 55% (zeer) veel waarde aan deze status, terwijl in het in 2011 afgeronde panelonderzoek bijna driekwart van de respondenten veel waarde hecht aan de veteranenstatus. Wellicht was dat ook een reden om zich vrijwillig voor deelname aan het veteranenpanel op te geven.

Het belang dat aan het Nederlandse veteranenbeleid wordt gehecht is hoog: 83% acht dit (zeer)belangrijk en slechts 3% vindt dit onbelangrijk. Bij het eveneens eind 2012 door het Veteraneninstituut gehouden onderzoek 'Waardering & Veteranenbeleid' (respons 47%; N = 389) vindt 89% van de respondenten het Nederlandse veteranenbeleid zeer belangrijk en slechts één persoon vindt dit onbelangrijk, waardoor het percentage (zeer) onbelangrijk 0% is.

De respondenten in dit onderzoek 'De laatste eer' vinden het uitdragen van waardering voor veteranen door de overheid nog iets belangrijker dan het veteranenbeleid zelf: maar liefst 86% vindt dit (zeer) belangrijk. In het onderzoek 'Waardering & Veteranenbeleid' antwoordt maar liefst 92% (N = 360) het (zeer) belangrijk te vinden dat Defensie de waardering voor veteranen uitdraagt en stimuleert.

3.3 Belangrijkste conclusies

De veteranenbegraafplaats

De crux van het onderzoek betrof het meten van de belangstelling bij veteranen voor het idee om een veteranenbegraafplaats te realiseren. Uit de reacties blijkt dat veel respondenten positief

---

¹ Schok onderscheidde twee groepen: het eerst genoemde cijfer betreft de oudere generatie veteranen (die naar Nederlands-Indië, Korea en Nieuw-Guinea is uitgezonden) en het tweede cijfer de jongere generatie veteranen (de groep Bosnië-veteranen was hierin het sterkst vertegenwoordigd, gevolgd door de Cambodja-veteranen).

tegenover dit initiatief staan. Maar liefst 37% staat (zeer) positief tegenover dit idee, tegenover een 14% (zeer) negatief. Een bijna even groot percentage van 36% staat positief tegenover de beoogde locatie naast het Ereveld te Loenen. Een aanzienlijk aantal veteranen omarmt derhalve het idee om een veteranenbegraafplaats naast het Ereveld in Loenen te realiseren.

Er is weliswaar een grotere groep die zeker geen rustplaats op de veteranenbegraafplaats wenst, maar er is toch sprake van een behoorlijke belangstelling: 26% overweegt om hier begraven c.q. verstrooid te worden en 5% van de respondenten wil zeker van deze mogelijkheid gebruikmaken. De leeftijdsgroep van dit onderzoek is met ongeveer 16.000 personen vertegenwoordigd in het veteranenpasbestand. Indien we dit aantal van 5% extrapoleren, zou dit betekenen dat 800 veteranen van deze keuze gebruik zullen maken en dat ruim 4.000 dit zullen overwegen. Zelfs in het geval dat de laatste groep toch volledig zou afhaken, lijkt de mate van belangstelling geen reden om het idee niet te realiseren, zeker in de verwachting dat ook tientallen of zelfs honderden veteranen in de niet bevroegde leeftijdscategorie 'ouder dan 77 jaar' (ruim 29.000 veteranenpashouders) serieuze belangstelling zullen hebben om op een veteranenbegraafplaats een laatste rustplaats te krijgen. Daarmee luidt de hoofdconclusie van dit onderzoek dat er onder veteranen voldoende concrete belangstelling lijkt te bestaan om een veteranenbegraafplaats te realiseren. Wel blijft het daarbij de vraag op welke termijn er dan in voldoende mate gebruik van zal worden gemaakt.

Van de relatief grote groep die overweegt om hier begraven te worden (N = 68), is het helder dat in ieder geval de afstand tot de eigen woonplaats een belangrijke rol speelt. Tegenover de 13% (N = 9) van deze groep die dit onbelangrijk vindt, staat een grotere groep van 40% (N = 27) die dit als '(zeer) belangrijk' noemt. Opvallend is hierbij dat van de totale onderzoekspopulatie (N = 265) 42 veteranen de afstand woonplaats – veteranenbegraafplaats (zeer) belangrijk vinden. Een aanzienlijk deel hiervan, te weten 64% (N = 27), komt dus uit de groep 'twijfelaars'. Het is tevens opvallend dat de grootste groep voor wie dit blijkbaar niet belangrijk is uit de groep komt die toch niet voor een plek op de veteranenbegraafplaats kiest.

Uit de grote regelmaat waarin het onderwerp 'afstand' in de open antwoorden terugkomt, is het niet vreemd dat dit gegeven voor een deel van de veteranenpopulatie belangrijk is. Het feit of de partner eveneens een plek kan krijgen is in de groep 'twijfelaars' voor 35% (zeer) belangrijk, tegen 13% die dit onbelangrijk vindt. Ongeveer 41% van de groep vindt de mogelijkheid van een herbegrafenis '(zeer) belangrijk', van wie het overgrote deel dit 'belangrijk' vindt: 38% (N = 26). De mogelijkheid van een herbegrafenis creëert eveneens belangstelling onder veteranen. Ook

hier zal rekening mee moeten worden gehouden indien er over de beoogde capaciteit van de veteranenbegraafplaats wordt nagedacht.

Overige thema's

Wat opvalt, is dat een opvallend klein deel van de respondenten (21%) het '(zeer) belangrijk' vindt dat er tijdens de eigen uitvaart aandacht is voor de veteranenstatus, een van de eerste vragen over het thema 'uitvaart'. Dit is namelijk een beduidend lager percentage dan het aandeel (31%) dat zeker weet of overweegt van een veteranenbegraafplaats gebruik te (gaan) maken. Wellicht was er tijdens het invullen van de vragenlijst sprake van voortschrijdend inzicht of wordt de relatie tussen de beide vragen niet automatisch onderkend.

Enigszins opvallend is ook dat veteranen die na 1963 zijn uitgezonden (en dus meestal jonger zijn dan 65 jaar) het belangrijker vinden dat er bij hun uitvaart aandacht wordt besteed aan hun veteranenstatus en dat er een handleiding voor een veteranenuitvaart komt. Veteranen die ouder zijn dan 65 jaar zijn namelijk vaker lid van een veteranenvereniging en bezoeken ook vaker een herdenking, reünie of veteranendag. Het lijkt dan logisch dat juist de veteraan die ouder is dan 65 jaar er vaker voor kiest om bij zijn uitvaart aandacht te schenken aan de veteranenstatus, maar dat blijkt niet uit dit onderzoek.

3.4 Afsluitend

Het onderzoek heeft op een aantal punten rondom het idee van een veteranenbegraafplaats interessante en bruikbare informatie opgeleverd voor verdere besluitvorming. Het is ook goed om te weten dat een grote groep veteranen positief terugkijkt op de missie van destijds. De missie heeft blijkbaar een meerwaarde gehad in het verdere leven van de veteraan. De positieve reacties op het Nederlandse veteranenbeleid en het feit dat de veteraan de rol van de overheid bij het uitdragen van waardering (zeer) belangrijk acht, is ook relevant voor verdere beleidsontwikkeling.

Bijlage 1: Vragenlijst

Deel 1: algemeen

V1. Tot welke leeftijdscategorie behoort u?

- Jonger dan 65 jaar
- 65 jaar of ouder

V2. Wat is uw geslacht?

- Man
- Vrouw

V3. Wat is uw burgerlijke staat?

- Getrouwd
- Weduwnaar/weduwe
- Samenwonend
- Alleenstaand

V4. Heeft u kinderen?

- Nee
- Ja, 1 kind
- Ja, meerdere kinderen

V5. In welke periode bent u als militair uitgezonden? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Voor 1963
- 1963 - 1989
- 1990 - 1999
- Na 1999

V6. Hoe lang duurde uw militaire loopbaan?

- Kortere dan 2 jaar
- 2-5 jaar
- 6-10 jaar
- Langer dan 10 jaar

V7. Hoe kijkt u over het algemeen terug op uw uitzending(en)?

- Zeer positief
- Positief
- Neutraal
- Negatief
- Zeer negatief

V8. Hoeveel waarde hecht u aan uw veteranenstatus?

- Zeer veel waarde
- Veel waarde
- Niet veel/niet weinig
- Weinig waarde
- Geen waarde

V9. Bent u lid van een veteranenvereniging?

- Ja
- Nee

V10. Bezoekt u wel eens een herdenking, reünie of veteranendag?

- Ja, regelmatig
- Ja, soms
- Nee, nooit

V11. Hoe belangrijk vindt u het Nederlandse veteranenbeleid?

- Zeer belangrijk
- Belangrijk
- Neutraal
- Onbelangrijk
- Zeer onbelangrijk

V12. Hoe belangrijk vindt u het uitdragen van waardering voor veteranen door de overheid?

- Zeer belangrijk
- Belangrijk
- Neutraal
- Onbelangrijk
- Zeer onbelangrijk

Deel 2: laatste eerbetoon

Er wordt momenteel gewerkt aan een handleiding over manieren waarop tijdens een uitvaart aandacht kan worden besteed aan de veteranenstatus van een overleden veteraan.

V13. Hoe belangrijk vindt u dat een dergelijke handleiding beschikbaar is voor veteranen en nabestaanden?

- Zeer belangrijk
- Belangrijk
- Neutraal
- Onbelangrijk
- Zeer onbelangrijk

V14. Hoe belangrijk vindt u het dat er bij uw eigen uitvaart aandacht is voor uw veteranenstatus?

- Zeer belangrijk
- Belangrijk
- Neutraal
- Onbelangrijk
- Zeer onbelangrijk

V15. Heeft u al iets ondernomen om uw militaire verleden een plek te geven in uw uitvaartceremonie?
(meerdere antwoorden mogelijk)

- Ja, ik heb dat al aan familie, vrienden of andere veteranen kenbaar gemaakt
- Ja, ik heb dat in mijn testament of in een codicil vast laten leggen
- Nee, nog niet
- Nee, want ik hecht er immers geen waarde aan
- Anders, namelijk ...

V16. Hoe staat u tegenover het idee om in Nederland een veteranenbegraafplaats te realiseren?

- Zeer positief
- Positief
- Neutraal
- Negatief
- Zeer negatief

V17. Hoe staat u tegenover het idee om deze veteranenbegraafplaats naast het Ereveld in Loenen (bij Apeldoorn) te realiseren?

- Zeer positief
- Positief
- Neutraal
- Negatief
- Zeer negatief

V18. Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:

- zou ik daar zeker een laatste rustplaats willen krijgen
- zou ik overwegen daar een laatste rustplaats te willen krijgen
- zou ik daar zeker niet een laatste rustplaats willen krijgen

V19. Wilt u uw antwoord bij vraag 18 nader toelichten?

V20. Hoe belangrijk vindt u het dat de veteranenbegraafplaats relatief dichtbij (0-50 km) uw woonplaats ligt:

- Zeer belangrijk
- Belangrijk
- Neutraal
- Onbelangrijk
- Zeer onbelangrijk

V21. Hoe belangrijk vindt u het dat uw partner (tzt) bij u op de veteranenbegraafplaats begraven (bijgezet, verstrooid) kan worden?

- Zeer belangrijk
- Belangrijk
- Neutraal
- Onbelangrijk
- Zeer onbelangrijk

V22. Hoe belangrijk vindt u het dat de mogelijkheid bestaat dat begraven veteranen na verloop van jaren alsnog op de veteranenbegraafplaats worden herbegraven?

- Heel belangrijk
- Belangrijk
- Neutraal
- Onbelangrijk
- Zeer onbelangrijk

V23. Heeft u verder nog suggesties of opmerkingen die u ons wilt meegeven?

Dank u hartelijk voor het deelnemen aan deze enquête!

Bijlage 2: kruistabellen

v20 Hoe belangrijk vindt u het dat de veteranenbegraafplaats relatief dichtbij (0-50 km) uw woonplaats ligt: * v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan: Crosstabulation

			v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:			Totaal
			1 zou ik daar zeker een laatste rustplaats willen krijgen	2 zou ik overwegen daar een laatste rustplaats te willen krijgen	3 zou ik daar zeker niet een laatste rustplaats willen krijgen	
v20 Hoe belangrijk vindt u het dat de veteranenbegraafplaats relatief dichtbij (0-50 km) uw woonplaats ligt:	1 Zeer belangrijk	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	1 7,7%	9 13,2%	7 3,8%	17 6,4%
	2 Belangrijk	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	3 23,1%	18 26,5%	4 2,2%	25 9,4%
	3 Neutraal	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	7 53,8%	32 47,1%	74 40,2%	113 42,6%
	4 Onbelangrijk	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	2 15,4%	9 13,2%	62 33,7%	73 27,5%
	5 Zeer onbelangrijk	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	0 ,0%	0 ,0%	37 20,1%	37 14,0%
Total	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	13 100,0%	68 100,0%	184 100,0%	265 100,0%	

v21 Hoe belangrijk vindt u het dat uw partner (tzt) bij u op de veteranenbegraafplaats begraven (bijgezet, verstrooid) kan worden? * v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:

			v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:			Total
			1 zou ik daar zeker een laatste rustplaats willen krijgen	2 zou ik overwegen daar een laatste rustplaats te willen krijg	3 zou ik daar zeker niet een laatste rustplaats willen krijgen	
v21 Hoe belangrijk vindt u het dat uw partner (tzt) bij u op de veteranenbegraafplaats begraven (bijgezet, verstrooid) kan worden?	1 Zeer belangrijk	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	3 23,1%	9 13,2%	2 1,1%	14 5,3%
	2 Belangrijk	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	3 23,1%	15 22,1%	4 2,2%	22 8,3%
	3 Neutraal	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	3 23,1%	35 51,5%	56 30,4%	94 35,5%
	4 Onbelangrijk	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	3 23,1%	9 13,2%	71 38,6%	83 31,3%
	5 Zeer onbelangrijk	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	1 7,7%	0 .0%	51 27,7%	52 19,6%
Total	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	13 100,0%	68 100,0%	184 100,0%	265 100,0%	

v22 Hoe belangrijk vindt u het dat de mogelijkheid bestaat dat begraven veteranen na verloop van jaren alsnog op de veteranenbegraafplaats worden herbegraven? * v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:

			v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:			Total
			1 zou ik daar zeker een laatste rustplaats willen krijgen	2 zou ik overwegen daar een laatste rustplaats te willen krijg	3 zou ik daar zeker niet een laatste rustplaats willen krijgen	
v22 Hoe belangrijk vindt u het dat de mogelijkheid bestaat dat begraven veteranen na verloop van jaren alsnog op de veteranenbegraafplaats worden herbegraven?	1 Heel belangrijk	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	4 30,8%	2 2,9%	2 1,1%	8 3,0%
	2 Belangrijk	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	7 53,8%	26 38,2%	22 12,0%	55 20,8%
	3 Neutraal	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	1 7,7%	35 51,5%	89 48,4%	125 47,2%
	4 Onbelangrijk	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	1 7,7%	2 2,9%	39 21,2%	42 15,8%
	5 Zeer onbelangrijk	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	0 ,0%	3 4,4%	32 17,4%	35 13,2%
Total	Count % within v18 Indien er op korte termijn een veteranenbegraafplaats (met urnenmuur / asverstrooiingsveld) gerealiseerd wordt, dan:	13 100,0%	68 100,0%	184 100,0%	265 100,0%	

***veteranen**instituut*

Willem van Lanschotplein 2
Postbus 125 / 3940 AC Doorn
T: 0343 47 41 50
E: info@veteraneninstituut.nl
veteraneninstituut.nl